

MEĐUNARODNA SARADNJA
U BORBI PROTIV
ORGANIZOVANOG KRIMINALA

MEĐUNARODNA SARADNJA
U BORBI PROTIV
ORGANIZOVANOG KRIMINALA

MEĐUNARODNA SARADNJA U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Centar za monitoring i istraživanje CeMI
Bul. Josipa Broza Tita 23a
E-mail: info@cemi.org.me
www.cemi.org.me

Autori:

Prof. dr Zlatko Vujović
Dr Gordana Mitrović

Istraživačica:

Tamara Radunović

Godina izdanja:

2025

Kingdom of the Netherlands

Napomena: Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost CeMI-ja i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvaničan stav Ambasade Kraljevine Holandije.

SADRŽAJ

UVOD	7
POGLAVLJE I: ANALIZA PRAVNOG OKVIRA MEĐUNARODNE SARADNJE CRNE GORE U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA	9
1.1. MEĐUNARODNI INSTRUMENTI	9
1.2. BILATERALNI UGOVORI O PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI U KRIVIČNIM STVARIMA	13
1.3. NACIONALNO ZAKONODAVSTVO	14
POGLAVLJE II: SARADNJA CRNE GORE SA KLJUČNIM AGENCIJAMA EVROPSKE UNIJE U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA	19
2.1. SARADNJA CRNE GORE SA EVROPSKOM POLICIJSKOM KANCELARIJOM (EUROPOL)	19
2.2. SARADNJA SA EVROPSKOM AGENCIJOM ZA PRAVOSUDNU SARADNJU U KRIVIČNIM STVARIMA (EUROJUST)	22
2.3. SARADNJA CRNE GORE SA EVROPSKIM JAVNIM TUŽILAŠTVOM (EPPO)	25
POGLAVLJE III: SARADNJA CRNE GORE SA INTERPOL-OM	27
POGLAVLJE IV: ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	29
POGLAVLJE V: PREPORUKE	31

UVOD

Organizovani kriminal predstavlja jedan od najozbiljnijih bezbjednosnih izazova savremenog društva. Njegova transnacionalna priroda čini da nijedna država ne može samostalno odgovoriti na prijetnje koje dolaze od kriminalnih mreža koje svoje operacije sprovode na širem prostoru koji često obuhvata više kontinenata. Crna Gora se danas suočava se sa značajnim rizicima od brojnih pojava oblika organizovanog kriminala – od krijumčarenja droga, cigareta i oružja, preko trgovine ljudima i ilegalnih migracija, do sofisticiranih oblika pranja novca i sajber-kriminala. Uz to, organizovani kriminal utiče na povećanje korupcije, čak i one na visokom nivou, koja je u Crnoj Gori u prethodne dvije decenije ušla gotovo sve pore državnog aparata. Prijetnje i rizici koje organizovani kriminal i korupcija na visokom nivou nose sa sobom nadilaze kapacitete Crne Gore i zahtijevaju oslonac u snažnom partnerstvu sa međunarodnim partnerima kako bi im se država na efikasan način mogla suprotstaviti.

Crna Gora je, kao država kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, u protekloj deceniji ostvarila vidan napredak u jačanju institucionalnih kapaciteta i usklađivanju zakonodavstva sa evropskim standardima u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Kroz pregovore u poglavljima 23 – Pravosuđe i temeljna prava i 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost, država je prepoznala međunarodnu saradnju kao ključni instrument u borbi protiv kriminalnih mreža i kao jedan od uslova za napredovanje u procesu pristupanja EU. U tom smislu, Crna Gora je postala partner evropskim i međunarodnim institucijama, uspostavljajući operativne i strateške odnose sa EUROPOL-om, EUROJUST-om, Evropskim javnim tužilaštvom (EPPO), kao i sa INTERPOL-om. Ovi oblici saradnje omogućili su bržu razmjenu informacija, zajedničke akcije, te efikasnije procesuiranje transnacionalnih slučajeva organizovanog kriminala i korupcije.

Uprkos vidljivom napretku, brojni izazovi i dalje ograničavaju efekte koje puni potencijal međunarodne saradnje može da ima u Crnoj Gori. Evropska komisija u svojim godišnjim izvještajima kao i u izvještaju o ispunjenosti privremenih mjerila (IBAR) konstatuje da, iako je pravni okvir Crne Gore u velikoj mjeri usklađen sa pravnom tekovinom EU, rezultati u praksi ostaju ograničeni – naročito u pogledu finansijskih istraga, trajne konfiskacije imovine stečene kriminalom, te aktivne upotrebe modernih mehanizama međunarodne saradnje kao što su zajednički istražni timovi (JITs). Institucije i dalje raspolazu ograničenim kapacitetima, kako u pogledu broja obučanih kadrova tako i u pogledu tehničkih resursa koje im stoje na raspolaganju.

Ova studija ima za cilj da pruži analizu pravnog, institucionalnog i operativnog okvira međunarodne saradnje Crne Gore u borbi protiv organizovanog kriminala, sa posebnim fokusom na odnose sa ključnim evropskim agencijama i međunarodnim organizacijama. Analizira se primjena postojećih mehanizama međunarodne saradnje, kao i postignuti rezultati i prepoznati nedostaci, uz identifikaciju konkretnih koraka neophodnih za unapređenje efikasnosti sistema. Posebna pažnja posvećena je značaju aktivnog učešća u programima EUROPOL-a, EUROJUST-a i EPPO-a.

Studija je rezultirala predlaganjem preporuka usmjerenih ka unapređenju pravnog okvira, daljem jačanju međunarodne saradnje i učinkovitijem korišćenju evropskih mehanizama pravosudne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. Studija je podijeljena u sljedećih pet poglavlja: 1) Analiza pravnog okvira međunarodne saradnje Crne Gore u borbi protiv organizovanog kriminala 2) Saradnja Crne Gore sa ključnim agencijama Evropske unije u borbi protiv organizovanog kriminala 3) Saradnja Crne Gore sa INTERPOL-om 4) Zaključna razmatranja i 5) Preporuke.

Studija je nastala kao dio istraživačkih aktivnosti CeMI-ja u okviru projekta „Projekat otvorenih suđenja: Praćenje suđenja za organizovani kriminal i korupciju na visokom nivou u Crnoj Gori“ koji je finansiran od strane Ambasade Kraljevine Holandije.

POGLAVLJE I: ANALIZA PRAVNOG OKVIRA MEĐUNARODNE SARADNJE CRNE GORE U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Pravni okvir međunarodne saradnje Crne Gore u borbi protiv organizovanog kriminala koncipiran je kao kombinacija međunarodnih konvencija, bilateralnih sporazuma i domaćeg zakonodavstva, koje se u kontinuitetu usklađuje sa pravnom tekovinom EU, naročito u oblasti pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. U oblasti međunarodne pravosudne saradnje u krivičnim stvarima važi princip da se ista pruža na osnovu multilateralnih i bilateralnih ugovora, a ukoliko međunarodni ugovor ne postoji ili određena pitanja nisu regulisana ugovorom, primjenjuje se domaće zakonodavstvo. Aktuelni pravni okvir u Crnoj Gori pruža dobru osnovu za efikasnu međunarodnu pravosudnu saradnju i procesuiranje i istragu krivičnih djela u oblasti organizovanog kriminala. Međutim, mnogo značajnije je to što isti obezbjeđuje da Crna Gora bude pouzdan partner međunarodnim i evropskim institucijama na polju borbe protiv organizovanog kriminala.

1.1. MEĐUNARODNI INSTRUMENTI

Ratifikovani instrumenti usvojeni od strane međunarodnih organizacija najvažniji su dio pravnog okvira u oblasti međunarodne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala. Prije predstavljanja najvažnijih međunarodnih instrumenata u ovoj oblasti, treba napomenuti da član 9 Ustava Crne Gore propisuje da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava, sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka. Takođe, Ustav propisuje da ovi pravni akti imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju na drugačiji način od nacionalnog zakonodavstva.

Crna Gora je potpisnica brojnih multilateralnih konvencija koje na međunarodnom planu uređuju pojedine elemente međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima, sa posebnim fokusom na borbu protiv organizovanog kriminala. U te akte spadaju, Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. Godine (UNTOC) sa dopunskim protokolima; Konvencija UN protiv korupcije iz 2003. Godine (UNCAC) ; Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma iz 1999. Godine; Konvencija UN nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine; Konvencija o pranju, tra-

ženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, iz 1990. godine, koja je dopunjena Konvencijom Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, iz 2005. godine, itd.

U narednim redovima, detaljnije ćemo elaborirati neke od najznačajnijih konvencija kojima je Crna Gora pristupila, a koji u fokus stavljaju međunarodnu saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala.

– **Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UN-TOC, 2000)**

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojena je 15. novembra 2000. godine. Ista predstavlja osnovni međunarodno-pravni akt u oblasti borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Otvorena je za potpisivanje na konferenciji koja je održana u Palermu (12-15 decembar 2000. godine), dok je stupila na snagu 29. septembra 2003. godine. Crna Gora je ovoj Konvenciji pristupila nekoliko mjeseci po obnovi nezavisnosti - 23. oktobra 2006. godine. Status ugovornice ima čak 170 država i Evropska unija. Uz Konvenciju su usvojena i tri protokola¹. Ova konvencija postavlja opšte standarde za kriminalizaciju učešća u kriminalnim organizacijama, mjere međunarodne pravne pomoći i ekstradicije.

– **Konvencija UN protiv korupcije (UNCAC, 2003)**

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC) predstavlja jedini pravno obavezujući međunarodni multilateralni sporazum o borbi protiv korupcije, usvojen od strane Generalne skupštine UN-a u oktobru 2003. godine. Ova Konvencija je stupila na snagu u decembru 2005. godine. Konvencija prepoznaje važnost preventivnih i represivnih mjera u oblasti antikorupcije. Crna Gora je 2003. godine potpisala Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv korupcije, a nakon toga u 2006. godini pristupila kao nezavisna država. Pristupanjem ovoj konvenciji Crna Gora se obavezala da unaprijedi mehanizme prevencije, kriminalizacije i međunarodne saradnje u vezi sa koruptivnim djelima, koja su često neraskidivo povezana sa organizovanim kriminalom.

1 1) Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom; 2) Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom i 3) Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njegovim djelovima i municijom.

– **Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959) sa dodatnim protokolima (1978, 2001)**

Crna Gora je sukcesijom preuzela obaveze iz Evropske konvencije o ekstradiciji i njenih protokola, čime je obezbijedila pravni osnov za izručenje lica osumnjičenih ili osuđenih za krivična djela drugim državama članicama Savjeta Evrope. Konvencija uspostavlja pravila za postupanje nadležnih organa zamoljene države koje imaju za cilj pribavljanje dokaza (saslušanje svjedoka i okrivljenih, uručenje akata i pribavljanje podataka iz kaznene evidencije) ili dostavljanje dokaza (podataka ili dokumenata) za potrebe krivičnih postupaka u drugoj državi. Konvencija uz to na detaljniji način određuje zahtjeve koje zamolnica za pružanje pravne pomoći mora ispuniti (centralni organ komunikacije, jezik, odbijanje pravne pomoći). Drugi dodatni protokol uz ovu konvenciju (2001), kojem je Crna Gora pristupila 2008. godine, posebno je značajan u kontekstu pružanja pravne pomoći u postupcima vezanim za organizovani kriminal i korupciju na visokom nivou.

– **Evropska konvencija o ekstradiciji (1957) sa dodatnim protokolima (1975, 1978)**

Crna Gora je sukcesijom preuzela obaveze iz Evropske konvencije o ekstradiciji i njenih protokola, čime je obezbijedila pravni osnov za izručenje lica osumnjičenih ili osuđenih za krivična djela drugim državama članicama Savjeta Evrope. Ova konvencija olakšava proces ekstradicije kroz zajedničke standarde, ali i precizno definiše razloge za odbijanje izručenja (npr. politički delikti). U praksi, ona omogućava Crnoj Gori da sarađuje sa većinom evropskih država na osnovu jedinstvenih pravila, umjesto da se oslanja isključivo na bilateralne sporazume.

– **Evropska konvencija o sprečavanju terorizma (1977)**

Crna Gora je 2008 godine pristupila ovoj konvenciji, koja uspostavlja mehanizme ekstradicije počinitelja krivičnih djela u vezi sa terorizmom. Njome se nabrajaju krivična djela za koja se zemlje potpisnice obavezuju da ih neće smatrati političkim krivičnim djelima, ili djelima u vezi sa političkim krivičnim djelima, ili djelima inspirisanim političkim motivima, posebno teška krivična djela otmice vazduhoplova, kidnapovanja i uzimanja talaca, korišćenje bombi, granata, raketa, bombi u pismama i pošiljkama, ako njihova upotreba ugrozi neko lice.

– **Konvencija o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom (1990)**

Crna Gora je sukcesijom preuzela obaveze iz ove konvencije, kojoj je SRJ pristupila 2001. godine. Konvencija ima za cilj unaprjeđenje međunarodne saradnje na polju istraživanja kriminala i praćenja, zapljene i konfiskacije prihoda stečenih kriminalnim aktivnostima. Konvencijom su propisani oblici pomoći u istragama (pribavljanje dokaza, usvajanje zajedničkih istražnih tehnika, skidanje bankarske tajne itd.), privremene mjere ("zamrzavanje" sredstava na računu, zapljena imovine da bi se spriječilo njeno otklanjanje itd), kao i mjere konfiskacije prihoda stečenih krivičnim djelima.

– **Konvencija Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (2005)**

Crna Gora je pristupila ovoj Konvenciji 2009. godine. Ista predstavlja dopunu prethodno navedene Konvencije o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom (1990). Cilj Konvencije je unaprjeđenje efikasnosti pristupa finansijskim informacijama ili informacijama o imovini u posjedu kriminalnih organizacija, uključujući i terorističke grupe. Mehanizme

– **Konvencije o računarskom kriminalu (2001)**

Crna Gora je ratifikovala ovu prvu međunarodnu konvenciju o borbi protiv kriminala u digitalnom okruženju 2009. godine. Njome je postavljen pravni osnov za kriminalizaciju djela poput neovlašćenog pristupa, presretanja i zloupotrebe računarskih sistema i podataka, kao i za međunarodnu saradnju u pribavljanju elektronskih dokaza. Konvencija predviđa i uspostavljanje stalnih kontakt tačaka radi hitne pomoći među državama članicama Savjeta Evrope, što Crnoj Gori omogućava bržu razmjenu digitalnih podataka u istragama sa partnerima širom Evrope.

– **Konvencija EU o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (2000)**

Konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima između država članica Evropske unije usvojena je u maju 2000. godine kao instrument „trećeg stuba“ (pravosuđe i unutrašnji poslovi). Njena svrha bila je da unaprijedi i modernizuje postojeći okvir saradnje koji se dotad zasnivao pretežno na Evropskoj konvenciji o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima iz 1959. godine i njenim protokolima. Glavni cilj ove EU konvencije je povećanje efikasnosti i brzine

pravosudne saradnje unutar EU, posebno u složenim predmetima organizovanog kriminala i terorizma. Ona uvodi nove institute i mehanizme koji omogućavaju direktnu komunikaciju između pravosudnih organa, brže izvršenje zahtjeva i korišćenje savremenih tehnologija u dokaznim postupcima.

1.2. BILATERALNI UGOVORI O PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI U KRIVIČNIM STVARIMA

Pored univerzalnih i regionalnih konvencija, bilateralni ugovori čine važan segment međunarodne pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Oni omogućavaju bržu i efikasniju razmjenu dokaza, izručenje osumnjičenih i sprovođenje zajedničkih istražnih radnji u slučajevima kada multilateralni instrumenti ne daju dovoljno fleksibilnosti ili ne obuhvataju specifične potrebe država potpisnica. Bilateralni sporazumi često detaljnije uređuju procedure, definišu direktne kontakt tačke i predviđaju kraće rokove za izvršenje zahtjeva, čime se prevazilaze birokratske barijere prisutne u širem multilateralnom okviru.

Za Crnu Goru, bilateralni ugovori imaju poseban značaj iz više razloga. Kao država koja se nalazi na tranzitnim rutama između Zapadnog Balkana i Evropske unije, Crna Gora je izložena intenzivnim transnacionalnim kriminalnim aktivnostima. Efikasno procesuiranje ovih djela gotovo uvijek zahtijeva međunarodnu saradnju. Iako Crna Gora već primjenjuje međunarodne i regionalne konvencije kojima se obezbjeđuje pravosudna saradnja u oblasti organizovanog kriminala, bilateralni ugovori omogućavaju dodatni nivo pravne sigurnosti i praktične efikasnosti, posebno u odnosima sa državama sa kojima postoje intenzivne migracije, ekonomske veze ili zajednički bezbjednosni izazovi.

Značaj bilateralnih ugovora ogleda se i u jačanju povjerenja među državama potpisnicama. Kada je riječ o Crnoj Gori, sprovođenje bilateralnih sporazuma o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima, potvrđuju da je Crna Gora spremna da gradi partnerske odnose sa zemljama u okruženju u oblasti politike pravosuđa, što je važan element procesa EU integracija. Evropska komisija u svojim izvještajima redovno ukazuje na potrebu jačanja međunarodne pravosudne saradnje, pri čemu se bilateralni sporazumi posmatraju kao dopuna multilateralnim okvirima i praktičan alat za efikasno sprovođenje istraga i suđenja.

U cilju efikasnijeg regulisanja pojedinih segmenata postupka pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima Crna Gora je potpisala niz bilateralnih ugovora sa državama regiona – Srbijom, Hrvatskom, Sjevernom Makedonijom i

Hrvatskom. Sporazumi sa ovim zemljama zaključeni su prvenstveno iz razloga što je obim pružanja međunarodne pravne pomoći sa njima najveći. Takođe, bilateralni instrumenti često proširuju obim krivičnih djela za koja se može odobriti ekstradicija, prevazilazeći ograničenja koja postoje u starijim konvencijama. Praksa je pokazala da bilateralni sporazumi doprinose skraćenju procedura i boljoj koordinaciji između nadležnih organa. Na primjer, bilateralni ugovori između Crne Gore i susjednih država omogućavaju da se zahtjevi za ekstradiciju ili pravnu pomoć u predmetima organizovanog kriminala i korupcije rješavaju kroz direktnu komunikaciju ministarstava pravde ili specijalnih tužilaštava, što značajno ubrzava postupke u odnosu na oslanjanje isključivo na mehanizme iz multilateralnih konvencija. Crna Gora još uvijek nije zaključila bilateralne ugovore sa Albanijom i Kosovom.

Pored navedenih sporazuma sa regionalnim zemljama, Crna Gora je potpisala dva bilateralna ugovora sa Italijom sa ciljem obezbjeđenja adekvatnog sprovođenja Konvencije o ekstradiciji (1957) i Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959). Oba sporazma sa Italijom su stupila na snagu 2014. godine.

1.3. NACIONALNO ZAKONODAVSTVO

Međunarodna saradnja u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala ne bi bila moguća bez nacionalnog zakonodavstva koje omogućava sprovođenje međunarodnih konvencija, bilateralnih sporazuma i evropskih standarda u domaćem pravnom poretku. U slučaju Crne Gore, nacionalni zakoni predstavljaju osnovni instrument kojim se osigurava efikasno povezivanje sa pravosudnim i bezbjednosnim sistemima drugih država i međunarodnih organizacija. Time se potvrđuje princip da međunarodna pravna saradnja ne funkcioniše izolovano, već uvijek kroz precizno definisane nadležnosti razvijene kapacitete i mehanizme nacionalnih institucija.

U ovom dijelu navešćemo neke od ključnih zakona od značaja za ostvarivanje efikasne međunarodne saradnje u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Treba napomenuti da se radi o zakonskim tekstovima koji u kontinuitetu prolaze testove usklađenosti sa pravnom tekovinom EU u poglavljima 23 i 24.

Ključni propis na nacionalnom nivou u ovoj oblasti je **Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima**². Ovaj zakon predstavlja osnov postupanja domaćih pravosudnih organa u oblasti pružanja međunarodne pravne pomoći, kako u pogledu traženja međunarodne pravne pomoći od inostranih zemalja za potrebe krivičnih postupaka, tako i u odnosu na pružanje pravne pomoći po zahtjevu stranih pravosudnih i nadležnih organa. Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima predviđeni su uslovi i postupci za pružanje MPP u krivičnim stvarima. Zakon definiše pravila i procedure za postupanje po pitanju zahtjeva Crne Gore i upućivanju zamolnica za međunarodnu pravnu pomoć koje Crna Gora podnosi stranoj zemlji. Pored ovog, zakon tretira pitanja ekstradicije, ustupanja krivičnog postupka (dodjeljivanjem i preuzimanjem krivičnog gonjenja), priznavanja i izvršenja krivičnih presuda i drugih sudskih odluka, I druga pitanja od značaja za pružanje međunarodne pravne pomoći.

Zakon je usvojen nakon što je tokom oktobra 2025. godine Vlada Crne Gore sa ciljem "efikasnije primjene" utvrdila predlog novog Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, kojim se vrši dalje usklađivanje sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti³. Kako se navodi u obrazloženju ovog zakona, isti treba da "otkloni važne nedoumice i probleme u primjeni, kako odredbi samog zakona tako i mehanizama predviđenih međunarodnim ugovorima koji se takođe primjenjuju direktno iz razloga što su dio pravnog sistema". U obrazloženju predloženog teksta zakona, navodi se da se inoviranim zakonskim tekstom zakona isti dalje usklađuje "ključnim instrumentima važećih konvencija Savjeta Evrope čija je Crna Gora potpisnica, a radi njihove efikasnije primjene, te međunarodnom praksom u pružanju međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima".

Zakon o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa državama članicama Evropske unije⁴ usvojen je 2018. godine. Kako mu samo ime govori, ovim zakonom se na detaljniji način uređuje pravosudna saradnja u krivičnim stvarima između Crne Gore i država članica Evropske unije. Ovaj zakon usvojen je kao dio procesa usklađivanja zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom EU u poglavlju 24. Naime, Evropska Komisija je na početku samog procesa pregovaranja u ovom poglavlju preporučila Crnoj Gori usvajanje posebnog zakona kojim bi se na jedinstven način uredili novi pravni institut u ovoj oblasti, definisale procedure i organi nadležni za njihovu primjenu. Ovim zakonom izvršeno je usklađivanje nacionalnog pravnog okvira sa preko 15 pravnih akata EU u ovoj oblasti. Pravosudna

2 "Službeni list CG", br. 160/2025 od 30.12.2025.

3 Vidjeti više: <https://www.gov.me/dokumenta/d81c6112-b417-495b-b758-48f3fd0e9dfd>, <https://www.gov.me/clanak/saopstenje-sa-99-sjednice-vlade-crne-gore>

4 "Službeni list CG", br. 85/2018

saradnja u krivičnim stvarima u smislu ovog zakona obuhvata: evropski nalog za hapšenje, evropski istražni nalog, odluku o novčanoj kazni, presudu kojima su izrečene kazne zatvora ili mjere koje podrazumijevaju lišenje slobode, presudu i odluku kojima su izrečene probacione mjere i alternativne sankcije, odluku o mjerama nadzora, evropski nalog za zaštitu, kao i saradnja sa Evropskom pravosudnom mrežom u krivičnim stvarima (EJN). Ovaj zakon stupiće na snagu danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. U prethodnim godinama, brojne aktivnosti organizovane su posredstvom Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu kao i projekata podrške EU u oblasti vladavine prava sa ciljem izgradnje kapaciteta sudija, državnih tužilaca, predstavnika državnih organa za primjenu navedenih instituta. Očekuje se da Crna Gora po pristupanju ima u potpunosti izgrađene kapacitete za primjenu navedenih pravnih instituta u pravosudnoj saradnji sa zemljama EU.

Izmjene Zakonika o krivičnom postupku (ZKP)⁵ koje su usvojene 2015 godine imale su za cilj da unaprijede dio odredbi u cilju unaprjeđenja efikasnosti međunarodne pravosudne saradnje. ZKP-om je propisan niz procesnih odredbi u postupanju po zamolnicama za međunarodnu pravnu pomoć drugih država, ali i Crne Gore prema drugim državama⁶.

Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću⁷ sadrži poseban dio odredbi kojima se uređuje međunarodna saradnja. Zakon propisuje da se međunarodna saradnja u cilju oduzimanja i upravljanja oduzetom imovinom ostvaruje se u skladu sa međunarodnim ugovorom. Ako međunarodni ugovor ne postoji ili određena pitanja nijesu regulisana međunarodnim ugovorom, međunarodna saradnja ostvaruje se u skladu sa odredbama ovog zakona, pod uslovom da postoji uzajamnost ili se može očekivati da bi strana država izvršila zamolnicu za međunarodnu pravnu pomoć domaćeg pravosudnog organa. Na pitanja međunarodne saradnje koja nijesu uređena ovim zakonom shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima. Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću propisuje i mogućnost diobe trajno oduzete imovinske koristi sa drugim državama, koja se takođe uređuje međunarodnim ugovorom. Nadležnost za postupanje po zahtjevima u skladu sa Odlukom Savjeta 2007/845/JNA od 6. decembra 2007. godine, shodno ovom Zakonu, data je organizacionoj jedinici poli-

5 "Službeni list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015, 58/2015 - dr. zakon, 28/2018 - odluka US i 116/2020 - odluka US

6 Vidjeti više: „Pravni okvir i sudska praksa – studija o sistemu međunarodne pravne pomoći“ CeMI, 2023, dostupno na: <https://cemi.org.me/storage/uploads/yXXsaZ5QjsljOxGY9iJCuOHCrrLqtnAua-1PsmkVC.pdf>

7 "Službeni list CG", br. 58/2015, 47/2019 i 54/2024

cije nadležnoj za finansijsku istragu.

Međunarodna pravosudna saradnja u predmetima organizovanog kriminala ostvaruje se i kroz primjenu Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma⁸. Ovim zakonom uređuju se mjere i radnje koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma, kao i poslovi, ovlašćenja i način rada organizacione jedinice u okviru organizacione jedinice Policije koja vrši poslove koji se odnose na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, kao i druga pitanja od značaja za sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma.

Zakon o državnom tužilaštvu⁹ propisuje da državno tužilaštvo može ostvarivati neposrednu saradnju sa tužilaštvima drugih država u okviru međunarodnih sporazuma i drugih međunarodnih dokumenata. Takođe, Zakon uspostavlja posebnu nadležnost u okviru pravosudne saradnje u krivičnim stvarima sa državama članicama Evropske unije, definišući da će od dana pristupanja Crne Gore EU državno tužilaštvo biti nadležno za podnošenje zahtjeva za izdavanje evropskog naloga za hapšenje i zahtjeva za izdavanje evropskog istražnog naloga, u skladu sa zakonom kojim se uređuje pravosudna saradnja u krivičnim stvarima između Crne Gore i država članica Evropske unije.

Zakon o specijalnom državnom tužilaštvu¹⁰ uspostavlja kao posebnu organizacionu jedinicu u okviru ovog tužilaštva Odjeljenje za međunarodnu saradnju, u kom se, shodno odredbama zakona, vrše poslovi saradnje sa nadležnim organima i tijelima drugih država i međunarodnih organizacija, određuju članovi u zajedničkom istražnom timu (Joint Investigative Team JIT) koji se na osnovu međunarodnog ugovora osniva radi krivičnog gonjenja za krivična djela iz nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva.

Zakon o sudovima¹¹ viši sudovi su nadležni da vrše poslove međunarodne krivično-pravne pomoći u po zamolnicama za saslušanje lica, sprovođenje posebnih dokaznih radnji, kao i drugim oblicima međunarodne krivično-pravne pomoći.

Evropska komisija u svojim izvještajima cijeni da je zakonodavni okvir Crne Gore u oblasti pravosudne saradnje u krivičnim stvarima u velikoj mjeri usklađen sa

8 "Službeni list CG", br. 110/23 od 12.12.2023, 065/24 od 05.07.2024

9 "Službeni list CG", br. 11/2015, 42/2015, 80/2017, 10/2018, 76/2020, 59/2021, 54/2024 i 92/2025.

10 "Službeni list CG", br. 10/2015, 53/2016 i 54/2024

11 "Službeni list CG", br. [11/2015](#), [76/2020](#) i [54/2024](#).

pravnom tekovinom EU. U izvještaju o ispunjenosti privremenih mjerila za poglavlja 23 i 24 (IBAR), Evropska komisija posebno ističe na koji način je evoluiralo zakonodavstvo u ovoj oblasti od otvaranja pregovora sa EU u 2013. godine. Kao dokaze u prilog ovim tvrdnjama, Evropska komisija navodi da je 2014. godine izmijenjen Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, a 2018. usvojen je poseban Zakon o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa državama članicama EU. Posebno se apostrofira to što pravni okvir Crne Gore prepoznaje mogućnost formiranja zajedničkih istražnih timova (JITs) i unaprijedne procedure ekstradicije. Pojedini instituti, poput instituta evropskog naloga za hapšenje, koje zakoni Crne Gore već prepoznaju, će se primjenjivati tek od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

POGLAVLJE II: SARADNJA CRNE GORE SA KLJUČNIM AGENCIJAMA EVROPSKE UNIJE U BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Organizovani kriminal na Zapadnom Balkanu pokazuje izrazitu transnacionalnu prirodu, a kriminalne grupe iz Crne Gore aktivne su ne samo u regionu već i na teritoriji država članica Evropske unije. Takvo djelovanje zahtijeva neprekidnu saradnju sa agencijama EU koje imaju mandat u oblasti pravosuđa, unutrašnjih poslova i finansijske kontrole. Ključni partneri institucija Crne Gore u ovom pogledu su EUROPOL, EUROJUST i Evropsko javno tužilaštvo (EPPO). U prethodnih deset godina, došlo je do značajnog pomaka kada je riječ o unaprjeđenju saradnje institucija Crne Gore sa svojim evropskim partnerima.

2.1. SARADNJA CRNE GORE SA EVROPSKOM POLICIJSKOM KANCELARIJOM (EUROPOL)

Evropska policijska kancelarija (u daljem: **EUROPOL**) predstavlja centralnu agenciju Evropske unije za policijsku saradnju i analizu obavještajnih podataka u vezi sa teškim i organizovanim kriminalom. Crna Gora je 2014. godine zaključila Sporazum o operativnoj saradnji sa EUROPOL-om, a Nacionalna kancelarija za vezu (Liaison Bureau) u Hagu funkcioniše kao ključna kontakt tačka¹². Sporazum o operativnoj i strateškoj saradnji ima za cilj uspostavljanje saradnje između EUROPOL-a i Crne Gore kako bi se pružila podrška državama članicama Evropske unije i Crnoj Gori u sprječavanju i borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i ostalih oblika međunarodnog kriminala, naročito kroz razmjenu informacija između EUROPOL-a i Crne Gore.

Na političkom nivou, u prethodnih godinu dana, održano je nekoliko značajnih susreta između zvaničnika Crne Gore i predstavnika EUROPOL-a. Početkom godine upriličen je sastanak između Premijera Spajića i izvršne direktorice EUROPOL-a Ketrin de Bol na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu. Na sastanku je naglašeno da je broj razmijenjenih podataka porastao za 25% tokom prethodne godine. „Tokom proteklih godina zabilježili smo značajan rast u razmjeni poda-

¹² Vidjeti više: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/698/611-4876-24-2-14-6-4.PDF>

taka, što je dodatno učvrstilo našu saradnju sa Crnom Gorom", izjavila je de Bol, izrazivši zahvalnost premijeru Spajiću.¹³ Pored toga, u prethodnih godinu dana delegacije državnog tužilaštva i uprave policije u nekoliko navrata susrele su se sa rukovodstvom EUROPOL-a, konstatujući u svim prilikama kvalitetnu saradnju između dvije strane¹⁴.

Prema ocjenama Evropske komisije u IBAR izvještaju u poglavlju 24, Crna Gora sprovodi u kontinuitetu aktivnosti usmjerene jačanju međunarodne policijske i pravosudne saradnje. Crna Gora, prema ocjenama Evropske komisije, do sada sprovodi sporazum sa EUROPOL-om na zadovoljavajućem nivou. U okviru saradnje sa EUROPOL-om, Crna Gora je jedan od 'ključnih partnera' u okviru Analitičkog projekta EUROPOL-a o visoko rizičnim organizovanim kriminalnim grupama (High Risk Organised Criminal Groups – HROCG). Takodje, u prethodnom periodu ostvaren je napredak u oblasti obavještajnog izvještavanja, posebno kada je riječ o ilegalnoj trgovini vatrenim oružjem. Crna Gora, prema ocjenama Evropske komisije, redovno dostavlja i statističke podatke o nepravilnim prelascima granice i krijumčarenju migranata koji pogađaju njenu teritoriju. Evropska komisije ističe da Crna Gora takođe ima dobar nivo saradnje sa EUROPOL-om u oblastima krijumčarenja kokaina i borbe protiv terorizma, a povećano je učešće institucija Crne Gore u aktivnostima usmjerenim na suzbijanje sajber-kriminala, posebno u segmentu sprečavanja seksualne zloupotrebe djece na internetu. Crna Gora aktivno koristi EUROPOL-ovu aplikaciju za sigurnu razmjenu informacija (SIENA), što je doprinijelo povećanju proaktivnosti i efikasnosti istraga, naročito u oblasti borbe protiv terorizma i organizovanog kriminala. Broj razmijenjenih poruka i obavještajnih informacija putem SIENA sistema stalno raste, što ukazuje na rastući nivo povjerenja i operativne integracije sa evropskim partnerima. Samo u posljednjoj godini, razmijenjeno je ukupno je 3.439 poruka između Crne Gore, EUROPOL-a i partnerskih država putem komunikacionog kanala SIENA ME (od čega je 2.452 poruke primljeno, a 973 poslate, uključujući i komunikaciju putem FAST kanala)¹⁵.

13 Vidjeti više: <https://glascg.me/politika/spajic-u-davosu-sa-direktorkom-europola-crna-gora-se-konacno-bori-protiv-kriminala/>

14 Vidjeti više: <https://www.cdm.me/hronika/markovic-i-novovic-u-europol-u-sdt-uziva-visok-stepen-povjerenja/>; <https://gradski.me/scepanovic-u-sjedistu-europola-sa-de-bol-puna-podraska-upravi-policije-u-daljem-jacanju-bezbjednosnih-politika-i-borbi-protiv-kriminala/> ; <https://www.gov.me/en/article/pm-abazovic-visits-europol-headquarters>

15 II prilog Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori 2025. koji se odnosi na period od 1. IV 2025. do 1. IX 2025. godine

U okviru ciklusa EMPACT 2022–2025 (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats), koji predstavlja vodeći operativni instrument Evropske unije za borbu protiv teških i međunarodnih oblika kriminala, Crna Gora aktivno učestvuje u velikom broju zajedničkih akcija i planova. EMPACT je osnovan kao dio EU politike bezbjednosne saradnje, s ciljem da objedini napore država članica i partnerskih zemalja u suzbijanju najopasnijih kriminalnih prijetnji koje pogađaju Evropu — poput trgovine drogom i oružjem, krijumčarenja migranata, cyber-kriminala, pranja novca, trgovine ljudima i organizovanih kriminalnih mreža visokog rizika. Kroz EMPACT svaka država učestvuje u tzv. operativnim akcijskim planovima (Operational Action Plans – OAPs), koji okupljaju policijske, carinske i tužilačke strukture više zemalja i EU agencija (EUROPOL, EUROJUST, Frontex, OLAF) radi zajedničkih istraga i razmjene obavještajnih podataka. Tokom aktuelnog ciklusa 2022–2025, Crna Gora učestvuje u 14 od 15 operativnih planova i u čak 76 operativnih akcija, od kojih je u tri slučaja imala ulogu ko-lidera, što potvrđuje visok stepen angažovanosti i povjerenja evropskih partnera u rad istražnih organa Crne Gore.

Ipak, dosadašnju saradnju Crne Gore i EUROPOL-a obilježila je intenzivna komunikacija po pitanju dokumentacije koja je dostavljena crnogorskim istražnim organima u vezi sa tzv. „Sky ECC“ komunikacijama. Ovaj dio saradnje između Crne Gore i EUROPOL-a predstavlja jedan od najsloženijih i najvažnijih segmenata međunarodne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala u regionu. Prethodno, treba napomenuti da je „Sky ECC“ je šifrovana platforma za komunikaciju koju su, prema podacima EUROPOL-a intenzivno koristile kriminalne mreže za dogovaranje šverca narkotika, oružja i drugih nezakonitih aktivnosti. U okviru zajedničke međunarodne operacije koju su od 2020. do 2021. godine vodile belgijska, francuska i holandska policija uz podršku EUROPOL-a, dešifrovane su stotine miliona poruka. Te poruke su kasnije dostavljene državama čiji su državljani ili kriminalne strukture bile uključene u komunikaciju – među njima i Crnoj Gori. Nakon nekoliko godina od dostavljanja dešifrovanih poruka istražnim organima zemljama regiona, može se zaključiti da je Crna Gora bila jedna od zemalja regiona čiji su državljani i kriminalne grupe bili najzastupljeniji među u „Sky ECC“ porukama. Zahvaljujući obavještajnim i tehničkim podacima dobijenim putem EUROPOL-a, crnogorske službe bezbjednosti i Specijalno državno tužilaštvo (SDT) pokrenuli su više opsežnih istraga koje su rezultirale hapšenjima, zapljenama imovine i procesuiranjem više desetina osoba. U julu 2025. godine stavljena je tačka na javnu polemiku o dozvoljenosti dokaza sa kriptovane SKY ECC aplikacije, nakon što je Vrhovni sud Crne Gore potvrdio presudu Apelacionog suda jedno lice osuđeno na osnovu izuzete komunikacije putem ove aplikacije¹⁶.

16 Vidjeti više: <https://www.monitor.co.me/sky-prepiske-prosle-i-vrhovni-sud-kriptovana-komunikacija-jeste-dokaz/>

U cjelini, saradnja sa EUROPOL-om postala je jedan od osnovnih mehanizama međunarodne pravosudne i policijske saradnje Crne Gore. Njeni rezultati pokazuju da država može djelovati kao odgovoran i efikasan partner u evropskom bezbjednosnom sistemu. Nastavak tog trenda, uz dalju izgradnju povjerenja i tehničkih kapaciteta, predstavlja ključni preduslov za uspješno suzbijanje organizovanog kriminala i jačanje vladavine prava — ali i za dalje napredovanje Crne Gore u pristupnim pregovorima sa Evropskom unijom.

2.2. SARADNJA SA EVROPSKOM AGENCIJOM ZA PRAVOSUDNU SARADNJU U KRIVIČNIM STVARIMA (EUROJUST)

Evropska agencija za pravosudnu saradnju u krivičnim stvarima (u daljem: EUROJUST) osnovana je 2002. godine s ciljem unaprijedi efikasnost i koordinacija između nacionalnih tužilaštava i pravosudnih organa država članica Evropske unije. U okviru svojih nadležnosti, EUROJUST pruža podršku nacionalnim tužiocima u istragama i krivičnim postupcima koji uključuju dvije ili više država, naročito u predmetima organizovanog kriminala, terorizma, trgovine drogom, oružjem, ljudima i pranja novca. Ova EU agencija omogućava razmjenu dokaza i informacija između tužilaštava, organizuje koordinacione sastanke i pomaže u rješavanju sukoba nadležnosti. Posebna vrijednost EUROJUST-a leži u njegovoj sposobnosti da omogući sinhronizovane akcije između pravosudnih organa više država, čime doprinosi bržem i efikasnom procesuiranju transnacionalnih slučajeva organizovanog kriminala.

Prvi formani sastanak na temu pregovora o zaključenju sporazuma između Crne Gore i EUROJUST-a održan je u decembru 2010. godine u sjedištu EUROJUST-a u Hagu. Nakon ovog sastanka, u kontekstu pripremnih aktivnosti za zaključenje sporazuma, predstavnici EUROJUST-a posjetili su Crnu Goru dva puta (tokom 2013. i 2014. godine). Ekspertske posjete su organizovane sa ciljem ocjene stanja i implementacije preporuka EUROJUST-a za Crnu Goru u oblasti zaštite podataka i podataka i međunarodne pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Nakon posjete u oktobru 2014. godine konstatovano je da su sve preporuke EUROJUST-a uzete u obzir i u potpunosti implementirane u praksi. EUROJUST je 4. marta 2015. godine uputio Crnoj Gori poziv na početak formalnih pregovora o zaključenju Sporazumu o saradnji. Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 16. aprila 2015. godine utvrdila Osnove za vođenje pregovora i zaključenje Sporazuma o saradnji između Crne Gore i EUROJUST-a. Sporazum je potpisan 3. maja 2016. godine u Briselu.

Skupština Crne Gore je ratifikovala Sporazum o saradnji sa EUROJUST-om u decembru 2016. Godine. Početkom juna 2017. godine, EUROJUST je obavijestio Vladu Crne Gore da su završene interne procedure za stupanje na snagu Sporazuma, čime je i zvanično uspostavljen formalno-pravni okvir za razmjenu informacija i operativnu koordinaciju između crnogorskih tužilačkih organa i ove EU agencije. Ovaj sporazum stupio je na snagu u junu 2017. godine. Zaključivanjem ovog sporazuma, Crna Gora je postala prva država van Evropske unije na Zapadnom Balkanu koja je dobila mogućnost da imenuje nacionalnu kontakt tačku – državnog tužioca za vezu sa EUROJUST-om. Sporazum omogućava razmjenu informacija i dokaza u okviru međunarodne pravne pomoći; učestvovanje u koordinacionim sastancima i zajedničkim istražnim timovima (JITs); privremeno upućivanje tužilaca i eksperata radi sprovođenja konkretnih istraga kao i pristup analitičkim alatima i ekspertizi EUROJUST-a u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala.

Crnogorske institucije, posebno državno tužilaštvo, u kontinuitetu održavaju komunikaciju sa rukovodstvom EUROJUST-a. Na nedavno održanom sastanku sa Predsjednikom EUROJUST-a Šmidom, Vrhovni državni tužilac Marković je ocijenio da je dosadašnja saradnja ovom institucijom pokazala je da se zajedničkim naporima može unaprijediti efikasnost Tužilaštva i doprinijeti stvaranju sigurnijeg okruženja za građane, kako Crne Gore. Tokom ovog sastanka, pohvaljen rad državne tužiteljke za vezu sa EUROJUST-om Đaletić, čiji je doprinos unapređenju saradnje između Državnog tužilaštva Crne Gore i EUROJUST-a ocijenjen „izuzetno značajnim“¹⁷.

Od uspostavljanja saradnje 2016. godine, Crna Gora redovno koristi mehanizme EUROJUST-a, naročito u predmetima organizovanog kriminala sa prekograničnim elementom. Najčešće oblasti saradnje odnose se na trgovinu narkoticima, pranje novca, krijumčarenje migranata, visoku korupciju i cyber-kriminal. Tokom prethodnih nekoliko godina, Crna Gora je bila uključena u nekoliko stotina koordinacionih predmeta uz podršku EUROJUST-a. U narednoj tabeli prikazani su podaci o broju predmeta u kojima je ostvarena saradnja Državnog tužilaštva Crne Gore sa EUROJUST-om u posljednjih pet godina.

17 Vidjeti više: <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/776402/markovic-dosadasnja-saradnja-sa-eurojustom-pokazala-da-zajednickim-naporima-mozemo-unaprijediti-efikasnost-tuzilastva>

Broj predmeta u kojima je ostvarena saradnja sa EUROJUST-om (2020-2024)

Godina	Broj predmeta
2020	58
2021	82
2022	92
2023	103
2024	85
UKUPNO :	420

Iako Crna Gora posjeduje sve pravne pretpostavke za učešće u zajedničkim istražnim timovima (JIT-ovi) sa državama članicama EU, ali taj mehanizam još nije iskorišćen u praksi. Da bi unaprijedila ovaj segment saradnje sa državama članicama EU i EUROJUST-om, potrebno je da tužilaštvo i policija razviju operativne kapacitete kroz obuku specijalizovanih timova za učešće u zajedničkim istražnim timovima. Aktivnija upotreba JIT-ova donosi brojne prednosti: omogućava bržu i efikasniju razmjenu informacija, sinhronizovane istrage i hapšenja u više zemalja, direktan pristup dokazima i analitičkim resursima EUROJUST-a i EUROPOL-a, te jača povjerenje i vidljivost Crne Gore kao pouzdanog partnera u evropskoj mreži borbe protiv organizovanog kriminala. Uspostavljanje makar nekoliko pilot JIT-ova sa državama članicama EU bio bi jasan pokazatelj institucionalne zrelosti i spremnosti Crne Gore da pređe sa formalne saradnje na operativno partnerstvo u evropskom pravosudnom prostoru, i jedno od ključnih ostvarenja koje je neophodno za zatvaranje poglavlja 24 u pregovorima o pristupanju EU.

U okviru saradnje sa EUROJUST-om treba napomenuti i da Crna Gora aktivno sudjeluje u projektu « Western Balkans Criminal Justice (WBCJ) » koga sprovodi EUROJUST sa ciljem jačanja saradnje unutar zemalja Zapadnog Balkana, kao i između regiona i Evropske unije, u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, koristeći savremene alate i instrumente pravosudne saradnje. Projekat obuhvata sljedeće vrste podrške: ekspertizu i najbolje prakse iz EUROJUST-a i država članica Evropske unije u vezi sa korišćenjem alata i instrumenata za pravosudnu saradnju; direktno finansiranje operativnih sastanaka (uključujući koordinacione sastanke i koordinacione centre) i istražnih aktivnosti među partnerima sa Zapadnog Balkana, kako u okviru zajedničkih istražnih timova (JITs), tako i izvan njih; obezbjeđivanje savremene ICT opreme, kao što su bezbjedni mobilni telefoni i laptop računari; usluge prevođenja i tumačenja, koje omogućavaju nesmetanu komunikaciju i razmjenu informacija među učesnicima projekta¹⁸.

18 O projektu: <https://www.eurojust.europa.eu/western-balkans-criminal-justice>

2.3. SARADNJA CRNE GORE SA EVROPSKIM JAVNIM TUŽILAŠTVOM (EPPO)

Evropsko javno tužilaštvo (EPPO – European Public Prosecutor’s Office) je nezavisna institucija Evropske unije osnovana na osnovu Uredbe (EU) 2017/1939, koju je donio Savjet EU tokom 2017. godine¹⁹. Nakon perioda institucionalnog uspostavljanja, EPPO je počeo sa operativnim radom 1. juna 2021. godine, sa sjedištem u Luksemburgu. Osnovna nadležnost EPPO-a je sprovođenje istraga i podizanje optužnica za krivična djela koja štete finansijskim interesima Evropske unije (tzv. PIF krivična djela – Protection of the EU’s Financial Interests). To uključuje prevare sa fondovima EU, korupciju povezanu sa korišćenjem evropskih finansijskih sredstava, pranje novca, carinske prevare i prekogranične utaje poreza itd. EPPO ima strukturu koja se sastoji od dva nivoa: prvi, centralni nivo, kojim rukovodi Evropski javni tužilac (trenutno Laura Codruța Kövesi), i drugi, nacionalni nivo koji čine delegirani evropski tužioc u svakoj državi članici koja učestvuje u radu EPPO-a. Od 27 zemalja članica EU, 24 aktivno sudjeluje u radu EPPO²⁰.

Radni sporazum između Vrhovnog državnog tužilaštva Crne Gore i EPPO potpisan je u septembru 2022. godine²¹. Cilj potpisivanja Sporazuma je uspostavljanje međusobne saradnje i olakšavanje razmjene informacija kako bi se obezbijedila efikasna istraga i krivično gonjenje svih lica koja su osumnjičena ili okrivljena za krivična djela protiv budžeta Evropske Unije. Shodno odredbama sporazuma, strane će jedna drugoj obezbijediti najširi obim saradnje kod prikupljanja dokaza u skladu sa odredbama Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959) i njenih dodatnih protokola. Takođe, strane su se obavezale na saradnju u oblasti zamrzavanja imovine, u skladu sa Konvencijom Savjeta Evrope o pranju, traženju, zaplijeni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom (2005). Sporazumom su stvorene formalne pretpostavke da državno tužilaštvo Crne Gore i EPPO sarađuju kroz formiranje zajedničkih istražnih timova (JITs) u slučajevima koji bi bili u nadležnosti EPPO-a. Sporazumom je stvorena mogućnost da Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore uputi službenika za kontakt u sjedište EPPO-a u Luksemburgu. Ipak do danas, Vrhovno državno tužilaštvo nije iskoristilo tu mogućnost.

19 Vidjeti: Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor’s Office (‘the EPPO’), dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1939/oj>

20 Od ostalih država članica Evropske unije, Mađarska odlučila da ne pristupi EPPO-u. Danska i Irska imaju status izuzetka (opt-out) iz oblasti pravde, slobode i bezbjednosti. Pravosudna saradnja u krivičnim stvarima sa ovim državama zasniva se na instrumentima Evropske unije za koje je, u skladu sa članom 105(3) Uredbe o EPPO-u, kroz koji je EPPO određeno kao nadležni organ.

21 Vidjeti više: https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-09/WA-EPPO-Montenegro-SSPO_MN.pdf

Crna Gora je do sada učestvovala u tri predmeta koja su procesuirana od strane EPPO. U ovom trenutku nema javno predstavljenih informacija o ovim slučajevima, pretpostavlja se usled osjetljivosti istraga koje su u toku. U izvještaju o ispunjenosti privremenih mjerila za poglavlja 23 i 24 (IBAR), Evropska komisija navodi da Crna Gora treba da obezbijedi da se saradnja između EPPO i nadležnih državnih tijela Crne Gore sprovodi u skladu sa Evropskom konvencijom o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959), sa ciljem da se EPPO-u prepozna status pravosudnog organa. Stoga, u ovom dijelu treba da bude izmijenjen pravni okvir Crne Gore, kako bi se u smislu daljeg usklađivanja sa pravnom tekovinom EU i ratifikovanim međunarodnim instrumentima prepoznao status EPPO -a kao pravosudnog organa čime će se otkloniti formalne prepreke u saradnji između pravosudnih organa Crne Gore i EPPO.

U perspektivi, pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji i mreži formalnih EPPO članova bi imalo višestruke koristi za Crnu Goru. Isto bi povećalo bi transparentnost u korišćenju sredstava koje Crna Gora crpi iz evropskih fondova. Međutim, da bi se to desilo, Crna Gora će izvjesno u završnoj fazi pregovora sa EU ili neposredno prije pristupanja EU morati da izmijeni svoj Ustav u dijelu stvaranja preduslova za prihvatanje Uredbe kojom je osnovan EPPO kao dijela unutrašnjeg pravnog poretka. Izvjesno je da će ova pitanja biti uređena ugovorom o pristupanju Crne Gore EU, kroz koji će Crna Gora formalno preuzeti sve obaveze iz pravne tekovine EU. Time će Ugovor o pristupanju steći primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo Crne Gore, ali ne i u odnosu na Ustav Crne Gore, koji definiše državno tužilaštvo kao „jedinstven i samostalan organ“, što nije u skladu sa organizacijom i načinom funkcionisanja EPPO čiji centralni nivo odlučivanja u Luksemburgu ima položaj neposredne više instance u odnosu na delegirane tužioce iz svih zemalja članica EU (potencijalno i Crne Gore). Obzriom da je ovo pitanje dosta kompleksno, ne samo pravno već i u njegovoj političkoj konotaciji, istom treba pristupiti sa pažnjom i na vrijeme kako bi se modaliteti usklađivanja ustavnog okvira Crne Gore sa Uredbom EPPO definisali na vrijeme. Pravni teoretičari koji su prepoznali važnost rješavanja ovog pitanja, predlažu da se ovo pitanje moguće „dovlasti“ nad tužilačkim sistemom u Crnoj Gori može riješiti jednostavnim brisanjem riječi „jedinstven“ iz funkcionalnog opisa državnog tužilaštva u članu 134 Ustava Crne Gore²².

22 Vidjeti više: Nikola B. Šaranović, Evropski javni tužilac i Crna Gora (2022), dostupno na: [https://studiajuridica.me/wp-content/uploads/arhiva/godina4-broj1/1-2022\(4\).pdf](https://studiajuridica.me/wp-content/uploads/arhiva/godina4-broj1/1-2022(4).pdf)

POGLAVLJE III: SARADNJA CRNE GORE SA INTERPOL-OM

Međunarodna kriminalistička policijska organizacija (u daljem : INTERPOL) osnovana je 1923. godine i danas okuplja 196 zemalja članica, čineći je najvećom globalnom mrežom policijske saradnje u svijetu. Osnovna misija INTERPOL-a je da olakša razmjenu informacija, koordinaciju i operativnu saradnju između policijskih službi različitih država u borbi protiv svih oblika međunarodnog kriminala – od organizovanog i finansijskog kriminala, preko terorizma, do trgovine ljudima, narkoticima i sajber-kriminala.

Saradnja Crne Gore sa INTERPOL-om ima suštinski značaj za efikasno suzbijanje transnacionalnog kriminala. Članstvo u INTERPOL-u omogućava crnogorskoj policiji pristup globalnim obavještajnim mrežama, bržu identifikaciju i lociranje osumnjičenih lica, te uvezivanje domaćih istraga sa međunarodnim operacijama. Crna Gora je postala punopravna članica INTERPOL-a 2006. godine, ubrzo nakon obnove nezavisnosti, i od tada aktivno učestvuje u radu organizacije kroz Nacionalni centralni biro (NCB) koji djeluje u okviru Uprave policije - Ministarstva unutrašnjih poslova. NCB INTERPOL-a Podgorica predstavlja ključnu vezu između crnogorske policije i Generalnog sekretarijata INTERPOL-a u Lionu, kao i s ostalim državama članicama. NCB je zadužen za prenos i obradu međunarodnih zahtjeva, naloga, obavještenja i informacija u vezi sa osobama, predmetima, vozilima i kriminalnim aktivnostima koje imaju međunarodni karakter. Kroz INTERPOL-ove baze podataka (posebno I-24/7, globalnu bezbjednosnu mrežu), crnogorska policija ima pristup širokom spektru baza podataka o međunarodnim potjernicama i bjeguncima (tzv. Red Notices), ukradenim vozilima, oružju, dokumentima i umjetninama, DNK profilima, otiscima prstiju i biometrijskim identifikatorima, osobama osumnjičenim za terorizam ili sajber- napade. Ovaj sistem omogućava real-time razmjenu informacija i trenutno provjeravanje podataka o osobama i predmetima, što značajno povećava efikasnost policijskih operacija u Crnoj Gori.

Shodno podacima iz Strategije za borbu protiv transnacionalizovanog organizovanog kriminala 2024-2027, u periodu 2021-2023 u Crnoj Gori je sprovođenjem aktivnosti međunarodne saradnje locirano je i lišeno slobode 231 lice za kojima su bile raspisane međunarodne potjernice, od čega je po potjernicama raspisanim od NCB Interpola Crna Gora lišeno slobode 93 lica, među kojima je i 30 pripadnika organizovanih kriminalnih grupa. Po osnovu međunarodnih potjernica

raspisanih od strane inostranih NCB Interpol-a u Crnoj Gori je lišeno slobode 138 lica, među kojima je i 20 pripadnika inostranih organizovanih kriminalnih grupa²³. Prema dostupnim podacima, u toku 2024 godine, u Crnoj Gori je lišeno slobode 75 lica za kojima su raspisane međunarodne potjernice inostranih nacionalnih centralnih biroa, dok je u inostranstvu je po potjericama NCB INTERPOL-a Podgorica uhapšeno 32 lica. Ukupno je, dakle, tokom godine slobode lišeno 107 lica na osnovu međunarodnih potjernica.

U posljednjim godinama, Crna Gora je učestvovala u nekoliko veoma značajnih operacija koje je INTERPOL koordinisao u regionu Zapadnog Balkana. Tokom 2024. Godine, službenici Uprave policije Crne Gore – Odsjeka za međunarodnu operativnu policijsku saradnju INTERPOL-EUROPOL-SIRENE, učestvovali su u Operaciji « LIBERTERRA II » akciji koja se u organizaciji Interpol-a sprovela na globalnom nivou, u 116 zemalja, protiv organizovanih kriminalnih grupa primarno uključenih u krijumčarenje migranata i trgovinu ljudima. U toku sprovođenja operacije u Crnoj Gori su, u koordinaciji sa Specijalnim državnim tužilaštvom, procesuirano je 15 osoba zbog izvršenog 21 krivičnog djela, među kojima i pet stranih državljana, pri čemu je slobode lišeno 12 lica. Procesuirana lica sumnjiče se da su počinili krivična djela stvaranje kriminalne organizacije i nedozvoljen prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi²⁴.

23 Strategija za borbu protiv transnacionalizovanog organizovanog kriminala 2024-2027, dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/1db4222e-985d-4557-95c6-4c488369e269?version=1.0>

24 Vidjeti više: <https://www.gov.me/clanak/uprava-policije-ucestvovala-u-globalnoj-interpolovoj-operaciji-liberterra-ii>

POGLAVLJE IV : ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Crna Gora je u protekloj deceniji, od otvaranja pristupnih pregovora sa EU u poglavljima 23 i 24, postigla značajan napredak u uspostavljanju i primjeni međunarodnih mehanizama pravosudne i policijske saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala, što je potvrdila i Evropska komisija kroz svoje ocjene u okviru Izvještaja o ispunjenju privremenih mjerila (IBAR). Država je u velikoj mjeri usklađila svoj pravni okvir sa pravnom tekovinom EU u oblasti međunarodne pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Ipak, treba istaći da Ministarstvo pravde u kontinuitetu ulaže napore kako bi se pravni okvir dalje usklađivao sa novousvojenim dijelovima pravne tekovine EU i važećim Konvencijama u ovoj oblasti. U tom kontekstu, u januaru 2026. godine je stupio na snagu novi Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Pored toga, usvajanjem Zakona o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa državama članicama EU (2018), Crna Gora je stvorila osnovne pretpostavke za uspostavljanje pravosudne saradnje sa državama članicama EU odmah nakon pristupanja Crne Gore EU. Usklađeni pravni okvir sa standardima EU stvara temelje za punu integraciju Crne Gore u evropski pravosudni prostor odmah nakon pristupanja zemlje u EU. Ipak, kapaciteti institucija kao i upotreba modernih mehanizama međunarodne saradnje (poput aktivnog sudjelovanja zemlje u JIT-ovima, zajedničkih baza podataka ili digitalne razmjene dokaza) još uvijek treba da budu izdignuti na veći nivo.

U posljednjih nekoliko godina, saradnja sa EUROPOL-om pokazala se kao jedan od posebno značajnih segmenata međunarodne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala i visoke korupcije u Crnoj Gori. Kroz mrežu SIENA komunikacije i učešće u EMPACT ciklusu koji predstavlja vodeći operativni instrument EU za borbu protiv teških i međunarodnih oblika kriminala, Crna Gora je postala važan operativni partner u borbi protiv kriminalnih mreža koje djeluju na ruti Zapadni Balkan – Zapadna Evropa. Ipak, saradnja sa EUROPOL-om koja je imala najznačajnije efekte na procesuiranje predmeta organizovanog kriminala i visoke korupcije na nacionalnom nivou je saradnja na predmetima koji se temelje na komunikacijama sa „Sky ECC“ aplikacije. Saradnja i kontinuirana razmjena informacija u ovim predmetima demonstrirala je sposobnost institucija Crne Gore da obrađuju složene digitalne dokaze i da postupaju u skladu sa evropskim standardima zaštite integriteta i povjerljivosti podataka. To je istovremeno bio i test institucionalnog povjerenja, jer su evropski partneri ocijenili da je Crna Gora sposobna da odgovorno upravlja osjetljivim operativnim informacijama.

Saradnja Crne Gore sa EUROJUST-om je kvalitetna i u kontinuitetu se unaprjeđuje. Tužilac za vezu aktivno učestvuje u radu ove institucije i posredovanju u razmjeni informacija između Crne Gore i EUROJUST-a. Ipak, Crna Gora još nije iskoristila puni potencijal koji nude mehanizmi saradnje sa EUROJUST-om – prije svega kroz uspostavljanje zajedničkih istražnih timova sa zemljama članicama EU (JITs). Odsustvo formiranja konkretnih JIT-ova pokazuje da postoji institucionalna i proceduralna barijera u uspostavljanju pune saradnje sa EUROJUST-om, a moguće uzroke treba tražiti u nedovoljnom iskustvu domaćih tužilaca, ograničenim ljudskim resursima, nepostojanju standardizovanih protokola saradnje sa stranim tužilaštvima, ali i jezičkim barijerama koje su prepoznate kao nemogućnost korišćenja stranih jezika od strane tužilaca ili istražitelja, a koji bi umnogome olakšao komunikaciju i rad na konkretnim predmetima. Ovaj segment saradnje ostaje ključni test za naredni period, jer su upravo JIT-ovi najefikasniji instrument u borbi protiv organizovanog kriminala sa međunarodnim karakterom.

Saradnja Crne Gore sa Evropskim javnim tužilaštvom (EPPO) predstavlja veoma važan aspekt uključivanja u evropski sistem pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, posebno u segmentu zaštite finansijskih interesa Evropske unije. Iako Crna Gora još nije članica Evropske unije, njen status zemlje kandidata i rastuće učešće u programima finansiranim iz evropskih fondova čine saradnju sa EPPO-om od posebnog značaja. Radni sporazum koji je zaključen 2022. godine između Crne Gore i EPPO za sada proizvodi ograničene efekte u praksi. Stoga, u narednom periodu, Vrhovno državno tužilaštvo treba da intenzivira komunikaciju sa EPPO kako bi se kroz saradnju na sprovođenju konkretnih istraga, unaprijedila saradnja sa ovom važnom institucijom EU. Treba naglasiti da je u periodu intenzivnog korišćenja pretpristupnih fondova u Crnoj Gori, ova saradnja je od posebne važnosti u odnosu na prevenciju finansijskih prevara i korupcije povezanih sa korišćenjem evropskih finansijskih sredstava.

U kontekstu saradnje sa INTERPOL-om, Crna Gora ima dugu i kontinuiranu tradiciju aktivnog članstva, a Nacionalni centralni biro (NCB Podgorica) izgradio je reputaciju pouzdanog i profesionalnog partnera, naročito u oblasti razmjene obavještajnih podataka i sprovođenja međunarodnih potjernica. Kroz učešće u pojedinim visoko profilisanim INTERPOL-ovim operacijama, policija Crne Gore je demonstrirala sposobnost da pruži aktivan doprinos međunarodnim operativnim akcijama i da ostvaruje konkretne rezultate. Osim toga, saradnja sa INTERPOL-om bila je presudna u identifikaciji i hapšenju pripadnika organizovanih kriminalnih grupa koji djeluju na teritoriji Crne Gore.

POGLAVLJE V : PREPORUKE

1. Neophodno je da se nastavi sa usklađivanjem pravnog okvira sa standardima EU u oblasti međunarodne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala.
2. U skladu sa preporukama Evropske komisije, treba nastaviti sa daljim usklađivanjem pravnog okvira sa Evropskom konvencijom o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959), neophodno je Evropskom javnom tužilaštvu (EPPO-u) prepoznati status pravosudnog organa, kako bi se u smislu daljeg usklađivanja sa pravnom tekovinom EU otklonile formalne prepreke u saradnji između pravosudnih organa Crne Gore i EPPO.
3. Neophodno je na vrijeme pripremiti predlog izmjena Ustava Crne Gore, u dijelu stvaranja preduslova za prihvatanje Uredbe kojom je osnovan EPPO kao sastavnog dijela unutrašnjeg pravnog poretka. Kako bi se unaprijed otklonile ustavne dileme o prihvatanju nadležnosti EPPO u Crnoj Gori nakon pristupanja zemlje EU, neophodno je izmijeniti čl. 134 Ustava Crne Gore brisanjem riječi „jedinstven“ iz funkcionalnog opisa državnog tužilaštva u ovoj odredbi Ustava Crne Gore.
4. Neophodno je da Ministarstvo pravde uloži dodatne napore kako bi se ojačali administrativni kapaciteti za postupanje po zahtjevima zemalja članica EU u oblasti pravosudne saradnje u krivičnim stvarima nakon pristupanja države Evropskoj uniji. Ovo se posebno odnosi izgradnju kapaciteta za sprovođenje postupaka ekstrakcije, transfera zatvorenika, primjene instituta evropskog naloga za hapšenje, adekvatne primjene EU standarda u oblasti konfiskacije i zamrzavanja imovine stečene kriminalnom djelatnošću itd.
5. Potrebno je dodatno ojačati ljudske, tehničke i organizacione kapacitete Ministarstva pravde, sudstva, tužilaštva i policije, kako bi međunarodna saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala postala dio standardne prakse, a ne ad hoc proces. To uključuje formiranje stalnih kontakt tačaka pri sudovima, tužilaštvima i organizacionim jedinicama policije kao i obuku zaposlenih za rukovanje međunarodnim zahtjevima i bolju koordinaciju između institucija.
6. U naredne dvije godine treba intenzivirati obuke u organizaciji Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu kako bi sudije, tužioci i pravnici praktičari bili u potpunosti upoznati sa teorijskim aspektima novih instituta koje uređuje

Zakon o pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima sa državama članicama EU (2018), kao i praktičnim aspektima pravosudne saradnje nakon pristupanja zemlje Evropskoj uniji.

7. Pravosudni organi bi trebali da iskoristi postojeće pravne mogućnosti za formiranje zajedničkih istražnih timova (JITs) sa državama članicama EU. Ovaj oblik saradnje na konkretnim istragama u više država obezbijedio bi bržu i efikasniju informacija i pristup dokazima, te dodatno uticao na jačanje povjerenje između partnera iz EU zemalja i Crne Gore. Preporučuje se formiranje prvih JIT-ova prije ulaska države u EU, kako bi Crna Gora dokazala spremnost za punu integraciju u evropski bezbjednosni prostor.
8. Institucije Crne Gore treba da nastave da koriste svoje članstvo u INTERPOL-u kroz veće učešće u globalnim operacijama i razmjenu obavještajnih podataka o kriminalnim mrežama i organizovanim kriminalnim grupama. Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, krijumčarenja migranata i sajber-kriminaliteta.
9. Potrebno je uvesti godišnji „scorecard“ međunarodne saradnje u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i visoke korupcije, koji bi sadržao detaljne pokazatelje o učincima mehanizama pravosudne i policijske saradnje u ovoj oblasti. Ovakav mehanizam bi ojačao transparentnost kao i javno povjerenje građana u aktivnosti organa za sprovođenje zakona i pravosuđa u ovoj oblasti, ali i omogućilo sistemsko praćenje napretka u ovoj važnoj oblasti pregovora u okviru poglavlja 24.
10. Tokom naredne godine neophodno je nastaviti modernizaciju tehničke infrastrukture u sudovima, tužilaštvima, policiji i Ministarstvu pravde. Efikasna međunarodna saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala zahtijeva pouzdane i sigurnosno provjerene digitalne kanale komunikacije. Crna Gora treba da modernizuje sisteme za pristup bazama podataka koje koriste agencije Evropske unije u borbi protiv organizovanog kriminala kao i da uspostavi jedinstveni kanal za elektronsku razmjenu dokaza i podataka, u skladu sa standardima zaštite privatnosti i tajnosti podataka.
11. Operativna saradnja sa agencijama EU (EUROPOL, EUROJUST, EPPO itd.) zahtijeva visoko specijalizovane kadrove koji poznaju sve praktične aspekte i procedure predviđene protokolima ovih institucija, ali i poznavanje makar engleskog jezika. Zbog toga je neophodno razviti program stalne obuke na engleskom jeziku za tužioce, policijske službenike i sudije, u saradnji sa Cen-

trom za obuku u sudstvu i tužilaštvu. Samo kroz kontinuiranu profesionalizaciju kadrova Crna Gora može postati kredibilan partner u evropskom sistemu pravde i bezbjednosti.

СIP - КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ, ЦЕТИЊЕ

ISBN 978-9911-556-51-6

COBISS.CG-ID 36550916

